
 Prikaz

Dejvid Gibs (David Gibbs)

Humanitarno razaranje Jugoslavije

Sremski Karlovci i Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2010, prijevod s engleskog: Sreten Stojanović, 419 str.

Knjiga Davida Gibbsa *First Do No Harm: Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia*, koju je 2009. objavio Vanderbilt University Press, a već je 2010. prevedena na srpski pod naslovom *Humanitarno razaranje Jugoslavije*, ozbiljna je, dobro napisana i uvjerljivo argumentirana studija o razlozima zapadne, a prije svega američke, intervencije u ratove u postjugoslavenskim zemljama. Gibbs njome daje doprinos ne samo razumijevanju prirode i karaktera tih ratova nego i analizi američke vanjske politike, odnosa SAD-a i EU-a te unutrašnjih diskusija u okviru američkih administracija pod predsjednicima Georgeom Bushom Starijim i Billom Clintonom. Knjiga se temelji na studioznoj analizi dokumenata, od kojih su najuvjerljiviji iskazi svjedoka na sudenijima pred Međunarodnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u Den Haagu. Na nekim mjestima autor svoje zaključke izravno konfrontira zaključcima drugih autora (npr. Sabine Ramet, Marka Hoarea, Brendana Simmsa i dr.), pa ova knjiga ima važnost i kao protuteža i izazov jednoj interpretaciji uzroka i tijeka rata u nekadašnjoj Jugoslaviji koja je bliža tzv. hrvatskoj “službenoj” interpretaciji nego što je to Gibbsova.

Gibbsova je teza kojom otvara knjigu sljedeća: interveniranje SAD-a u konflikt u nekadašnjoj Jugoslaviji nije bilo motivirano nikakvim altruističkim i humanitarnim razlozima, nego su motivi bili daleko realističniji. S krajem Hladnog rata stvorena je mogućnost za uzlet Europe, koja se već 1991. počela konstituirati kao samostalan akter u međunarodnim odnosima. To se vidjelo u ideji stvaranja eura kao zajedničke valute, koncipiranju zajedničke sigurnosne i vanjske politike te čak i u pokušajima da se Europa osamostali u vojnom smislu. Takav tijek događaja ugrozio je američku poziciju u Europi, odnosno njen status “europske sile”. Ujedinjenje, a potom i odlučno ponašanje Njemačke u prvim danima jugoslavenske krize (npr. prilikom priznavanja Hrvatske) dodatno je zabrinulo američku administraciju. Javno mnijenje i u SAD-u i u europskim zemljama ispitivalo je tih godina svrhu opstanka NATO-a, koji je postao glavni instrument provođenja američke vanjske i sigurnosne politike. NATO je izgubio neprijatelja, kojega je sad trebalo “stvoriti”. Zbog svega toga Amerika se krajem Hladnog rata nalazi u paradoksalnoj situaciji: s jedne strane, prilika je za globalnu hegemonsku dominaciju, a s druge – postoji realna opasnost da se stvarna moć SAD-a smanji ondje gdje je dotad bila snažna: u Zapadnoj Europi.

U tom kontekstu Gibbs promatra i ponašanje Amerike u vezi s raspadom Jugoslavije. U početku jugoslavenske krize SAD stoji na poziciji podrške očuvanju Jugoslavije. Poštuje njen suverenitet, podržava reformski orijentiranog premijera Antu Markovića i eksplicitno upozorava sve republike (da ne govorimo o pokrajinama) da neće biti priznanja jednoglasno proglašene nezavisnosti. No kako tih dana izjav-

ljuju i sami američki zvaničnici, Amerika “nema konja u toj utrci”. Prioriteti njene vanjske politike negdje su drugdje – u Iraku, u konsolidiranju Istočne Europe, u odnosima s Rusijom i Kinom.

Ta se orijentacija, međutim, radikalno mijenja onog trenutka kad SAD vidi da Njemačka, a s njom i cijela Europska unija (čak i Britanija), počinje uređivati europski kontinent samostalno, bez američkog sudjelovanja. Izgurivanje Amerike iz jugoslavenskog problema (eksplicitnim izjavama da je došlo “vrijeme za Europu”, i da se Europa nada da će Amerika to shvatiti), a naročito nimalo suptilna inicijativa koju poduzima Njemačka, imaju kontraefekt: upravo zbog toga Amerika počinje inzistirati na involviranosti na Balkanu. Njemačka prisutnost u postjugoslavenskom sukobu nije ograničena samo na političko djelovanje. Gibbs navodi podatke koji pokazuju da je Njemačka, primjerice, osnovala i trenirala hrvatsku obavještajnu službu još i prije hrvatskog proglašenja nezavisnosti, a to znači i daleko prije nego što je Hrvatska postala nezavisna. Ako je taj podatak točan, to bi značilo da je Njemačka vodila dvoličnu politiku prema ideji opstanka Jugoslavije te da je čak i intervenirala u unutarjugoslavenske prilike stvarajući novu situaciju, a ne samo reagirajući na nju. Prema Gibbsovu zaključku, Amerika se aktivirala kako bi spriječila prevlast Europe i Njemačke, a njene intervencije bile su usmjerene koliko na rješavanje samih jugoslavenskih problema toliko – ili čak još i više – na sprečavanje prevlasti Njemačke (a potom i samostalnosti Europe) na Balkanu.

Kao primjer za to Gibbs navodi američko inzistiranje da Bosna i Hercegovina također proglasi nezavisnost, iako je i

sam predsjednik bosansko-hercegovačkog Predsjedništva Alija Izetbegović smatrao da će takav potez voditi izravno u rat. O prijedporima unutar samog bošnjačkog (tada: muslimanskog) naroda oko pitanja nezavisnosti pisao je u svojoj knjizi *Bošnjaci nakon socijalizma* Šaćir Filandra. Kao što je bio slučaj i s većinom ljudi u nekadašnjoj Jugoslaviji (Gibbs navodi ispitivanja javnog mnijenja koja to potvrđuju), tako ni većina ljudi u Bosni i Hercegovini nije mogla ni zamisliti nezavisnost. No, tvrdi Gibbs, Njemačka je na tu nezavisnost potakla Sloveniju i Hrvatsku, a Amerika Bosnu i Hercegovinu. Te dvije izvanjske sile – potencijalni hegemon Europe i potencijalni globalni hegemon – utrkivale su se u moći i utjecaju preko sudbine balkanskih naroda. Američka se destruktivna uloga u odnosu na Bosnu i Hercegovinu vidi i u poticanju Bosanaca i Hercegovaca te bosansko-hercegovačkih političara da odbace sve one mirovne projekte i planove koji su nastali u okviru europske politike te da pričekaju američki plan. Gibbs to analizira na slučaju odbacivanja Cutileirova, Vance-Owenova i Owen-Stoltenbergova plana, koji bi – da su bili prihvaćeni – doveli do manje-više sličnih političkih rezultata kao i Daytonski plan, ali nekoliko godina prije Daytona. Time bi bili spašeni mnogi ljudski životi. No mir u Bosni i Hercegovini bio bi tada zasluga Europe, a ne Amerike. Amerika se, međutim, više brinula o svojoj poziciji u novom svjetskom poretku nego o životima ljudi ili o miru u Europi. Dugotrajnost bosansko-hercegovačkog rata Gibbs pripisuje prije svega rivalstvu između Europe i Amerike, a tek potom agresivnom ponašanju strana u samom sukobu. Strane u sukobu ponašale su se onako kako su im omogućili vanjski akteri te također

onoliko agresivno koliko su mogle. Gibbs u tom smislu relativizira krivicu za sukob, jednim dijelom amnestirajući Slobodana Miloševića i Srbiju od teze (danas široko prihvaćene) da su oni bili glavni ili čak i jedini krivac za tragediju u Bosni i Hercegovini. U tim aspektima Gibbsov je pristup ponešto spekulativan i kontrafaktualan: on tvrdi da bi se i druge dvije strane u sukobu (bošnjačka i hrvatska) ponašale jednako agresivno da su to mogle s obzirom na stvarnu količinu moći u vlastitom posjedu. Doduše, na nekim mjestima navodi i primjere za to – Bošnjake krivi za početak napada na Hrvate, a Hrvate za istu politiku prema Srbima i Bošnjacima u krajevima gdje su dominirali.

Gibbsova knjiga otkriva i razlike unutar same američke administracije te evoluciju pozicija čak i istih aktera. Primjerice, State Department se u doba prije priznavanja Hrvatske protivio ikakvim intervencijama, no nakon njemačkog političkog intervencionizma mijenja poziciju i postaje glavni zagovornik intervencionizma. Taj se obrat ne odnosi samo na instituciju, nego i na pojedince – primjerice na Lawrencea Eagleburgera, dobrog poznavatelja Jugoslavije. Pukotine su vidljive i u Pentagonu: s jedne strane vojska je pod pritiskom javnosti zbog “pasivnog stava” prema ratu u Bosni i Hercegovini (za koji Gibbs tvrdi da ga zapravo nije ni bilo jer je Amerika bila prisutna još i prije počinjanja rata te je politički intervenirala u korist separatizma), a s druge je oprezna kad se radi o intervenciji kopnenih snaga – zbog uspomene na Vijetnam. Collin Powell je, primjerice, stoga protivnik intervencije, ali velik broj admirala i generala zagovara je.

Kad je riječ o ponašanju domaćih aktera (u samoj Bosni i Hercegovini i zemljama

oko nje), Gibbs nudi daleko sofisticiranije portrete nego što se uobičajilo u Hrvatskoj. On ne opravdava nikoga, ali podsjeća da su neke sadašnje ocjene o ulozi institucija i ličnosti opterećene ideologijama i ratnom propagandom. Ideologije i propaganda bile su i jedan od razloga nedovoljnog razumijevanja prirode tog sukoba: Miloševića su na Zapadu tretirali kao “komunista”, a Sloveniju i Hrvatsku kao “demokracije”, što je zapravo bilo ne samo neprecizno nego i netočno. No funkcioniralo je zbog toga što je hladnoratovska retorika i praksa ostala živa i snažna i nakon kraja Hladnog rata. Oni koji su navikli na svijet gledati “crno-bijelom tehnikom” (komunizam vs. demokracija) prešućivali su dokaze koji bi mogli unijeti boje u tu sliku.

Gibbs sebe opisuje kao ljevičara i s te pozicije postavlja zanimljivo pitanje: zašto su ljevičari – nekadašnji protivnici imperijalizma i stranih intervencija u suverene zemlje, internacionalisti i protivnici nacionalizma – sad prihvatili ideologiju humanitarnog intervencionizma, uključujući i američki? Sami intervencionisti objašnjavaju taj obrat idejom o korisnim i moralno opravdanim intervencijama te u tom kontekstu govore o “genocidu”, “etničkom čišćenju” i “novom Hitleru” svaki put kad se spremaju na vojnu intervenciju. Gibbsova knjiga dovodi u pitanje taj altruistički “argument”. Intervencija SAD-a u jugoslavensku krizu nije bila nimalo altruistična, nego je vođena sasvim konkretnim realističkim interesima, koji su izraz strategije američke vanjske politike u posthladnoratovskim okolnostima. Intervencijom je SAD postigao svoje ciljeve: utvrdio je vlastitu moć globalno i u Europi, spriječio stvaranje konkurentske obrambene i vanjskopoliitičke strukture u Europi, pronašao

novi “razlog” za opstanak NATO-a, osramotio Europu te je time spriječio da učini ozbiljniju štetu američkim ekonomskim, političkim i sigurnosnim interesima. Ti su ciljevi, a ne spašavanje bosansko-hercegovačkih naroda, bili glavni motiv američkog intervencionizma na Balkanu.

Gibbsova knjiga predstavlja izvrstan, originalan i uvjerljiv argument koji relativizira dosadašnje interpretacije i postavlja im alternativu. Prevoditelj je obavio odličan posao, ali knjigu bi bilo još lakše čitati da je korektura i redakтура bila bolja. Knjigu Davida Gibbsa *Humanitarno razaranje Jugoslavije* preporučujemo svima koji žele uravnoteženije i argumentiranije raspravljati o uzrocima i posljedicama jugoslavenske krize i ratova u 1990-ima.

*Dejan Jović
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Prikaz

Peter Wehner & Arthur C. Brooks
**Wealth & Justice. The Morality
of Democratic Capitalism**

AEI Press, Washington, 2011, 97 str.

Ova knjižica zavređuje pažnju jer iskazuje *credo* neokonzervativne politike kakvu su provodile administracije predsjednika Reagana te oca i sina Busha. Ona je ujedno i poziv na neprihvatanje alternativa republikanskoj ideologiji. Peter Wehner, jedan od njezinih suautora, bio je blizak suradnik

sve trojice navedenih predsjednika. Sasvim u skladu s očekivanjima kakva imamo od pisaca govora američkih predsjednika, knjiga je pisana jednostavnim i jasnim jezikom i odiše vjerom u nepobitnu točnost iznesenih stajališta o superiornosti američkog kapitalizma u odnosu na sve druge zamislive ekonomske i društvene sustave.

Autori polaze od opisa različitih shvaćanja ljudske prirode. “Model ljudske prirode koji netko prihvati vodit će i oblikovati sve ostalo, od ekonomskog sustava koji netko prigrlji (slobodno tržište nasuprot socijalizmu) do političkog sustava koji netko podupire (demokracija nasuprot ‘diktaturi proletarijata’)” (7). Prema shvaćanju francuskih prosvjetitelja i lidera Francuske revolucije, ljudska priroda nije fiksna, usavršiva je i moguće ju je oblikovati u skladu sa zamisliva arhitekata društvenog sustava. U plejadu zagovornika takvog koncepta spadaju Rousseau, Saint-Simon, Fourier, Owen i Marx. “Ti teoretičari sanjali su o zajedničarskom društvu oslobođenom privatnog vlasništva i slobodnom od ljudske nejednakosti” (2). Thomas Hobbes pak zagovornik je shvaćanja da je ljudska priroda neiskorjenjivo sebična i surova te da se neizbježnom ratu svih protiv sviju u prirodnom stanju može doskočiti jedino apsolutnom vlašću Levijatana. I, napokon, treće, kompromisno rješenje iznašli su pisci američkog Ustava. Oni su znali “da ljudi nisu anđeli i da nikad neće postati anđeli. Oni su umjesto toga vjerovali da je ljudska priroda pomiješana, kombinacija vrline i poroka, plemenitosti i pokvarenosti. Ljudi su se kolebali između razuma i strasti, bili su sposobni za samoupravu, ali im se nije trebala povjeriti apsolutna vlast. Pretpostavka utemeljitelja bila je da se u svakom ljudskom srcu, kod različitih pojedinaca